

Рецензія на дисертацію
Єременка Євгена Вікторовича
«Нові художні реальності в творчості українських композиторів кінця ХХ –
початку ХХІ століть: інтерпретаційні аспекти»
представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» (02 «Культура і мистецтво»)

Дисертація Єременка Євгена Вікторовича присвячена надзвичайно актуальній і водночас складній темі, яка пов'язана з дослідженням нових художніх реальностей у творчості українських композиторів кінця ХХ – початку ХХІ століть у межах постмодерного та метамодерного художнього мислення. Розгляд цієї проблематики в сучасному українському музикознавстві має беззаперечне наукове значення та заповнює низку теоретико-методологічних прогалин, що склалися в гуманітарному дискурсі останніх десятиріч.

Актуальність та наукова новизна теми дослідження, на нашу думку, є тривекторною. По-перше, матеріалом дослідження стають твори українських композиторів, написані впродовж останніх декількох років. Досліджувати твори, які щойно вийшли з-під руки творця, до яких ще не сформувався сталої критичної, музикознавчої думки – завжди надзвичайно складне завдання. Утім, в умовах нагальної суспільної потреби пропагування української культури, створення та осмислення музики як безпосереднього відгуку на екзистенційні для всієї української нації виклики сьогодення, це стає не лише науковим завданням, а й місією науковця, який усвідомлює себе як частину загального культурного процесу. Єременко Євген Вікторович виконує цю місію з усією відповідальністю, ретельністю та науковою чесністю.

По-друге, це перше ґрунтовне українське наукове дослідження, в якому аналізується явище метамодерну стосовно до музичного мистецтва. Наукове поле українського музикознавства ще не має усталеної методології аналізу феноменів постмодерну та метамодерну в музиці, зокрема у контексті таких понять як «нова простота», «нова щирість», «нова сакральність», «нова меланхолія». Таким чином, автор порушує тему, яка є не лише своєчасною,

але й концептуально вагомою в контексті формування сучасної музикознавчої думки.

По-третє, дисертант вельми продуктивно залучає до аналізу сучасної української композиторської творчості актуальні західні музикознавчі теорії. Серед них окремо відмітимо теорію «екзистенціальної семіотики» Е. Тарасті, яка виявляється надзвичайно співзвучною екзистенційній насиченості і трансцендентальності української музики, що зараз твориться в умовах унаочнення граничних станів в усіх сферах духовного і фізичного життя українців.

До беззаперечних наукових досягнень автора варто віднести обґрунтування та впровадження в музикознавчий обіг понять «художня реальність» і «музична реальність» як концептів, що віддзеркалюють нову онтологію музики в добу постмодерну та метамодерну. У межах дисертаційної роботи ці поняття не лише теоретично обґрунтовані, але й практично верифіковані на конкретному музичному матеріалі. Автор подає власне визначення музичної реальності як складної багатосарової структури, що формується у триєдиній взаємодії композиторської інтенції, тексту твору та виконавсько-інтерпретаційної активності.

Окрему увагу заслуговує залучення до аналізу екзистенційно-онтологічного та екзистенційно-феноменологічного підходів, що дозволяє розглядати музику не лише як художній об'єкт, а як феномен духовної присутності, що виявляє глибинні пласти буттєвих значень. Концепти «духовної екзистенції» та «екзистенціальної семіотики» у роботі Єременка Є.В. застосовані переконливо, логічно та зі значним евристичним потенціалом.

Аналіз творчості композиторів, обраних для аналітичного осмислення (О. Безбородько, С. Луньов, В. Польова, М. Шалигін, У. Бекіров), в контексті музичної парадигми постмодерну та метамодерну дозволив дисертанту виявити унікальні особливості їх художнього мислення. Змістовне наповнення роботи свідчить про глибоку обізнаність автора з філософськими концептами,

а також про вміння поєднувати суто музикознавчий аналіз із філософськими екстраполяціями.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості їх використання в навчальних курсах, присвячених історії сучасної музики, теорії інтерпретації, методології музикознавства. Робота може слугувати основою для подальших досліджень феноменів метамодерної музики, а також бути корисною як для викладачів, так і для студентів та молодих науковців.

Структура дисертації є логічною, виклад матеріалу – послідовним і змістовним. У першому розділі автор розкриває теоретико-методологічні засади дослідження, у другому – досліджує музичні реальності конкретних композиторів у світлі екзистенційної проблематики, у третьому – акцентує увагу на творчості Усеїна Бекірова, в якій найбільш послідовно простежуються ознаки метамодерну. Кожен розділ містить висновки, що підтверджують наукову глибину та обґрунтованість викладених положень.

Список використаних джерел вражає своєю широтою та охоплює не лише українську, але й зарубіжну наукову традицію. Це свідчить про високий рівень ерудиції дисертанта, його орієнтацію в сучасному науковому дискурсі, а також про здатність адаптувати зарубіжний теоретичний інструментарій до аналізу українського матеріалу.

Позитивною рисою дисертації є наявність значного емпіричного матеріалу – аудіо- та відеозаписів творів, партитур, програмних текстів. Особливої уваги заслуговує ґрунтовний аналіз балету В. Польової «Дзеркало. Сні, або Маленьке життя» та фортепіанних концертів У. Бекірова, що демонструє високий рівень аналітичної культури автора.

Проблемне коло дослідження є настільки широким, а поставлені завдання настільки актуальними, що, як будь-яке ґрунтовне та науково амбітне дослідження, представлена робота не може не викликати певні зауваження та запитання. Дозволимо собі окреслити деякі, найбільш суттєві з них:

1. Оскільки автор рецензії виступає також і в ролі одного з композиторів, чия творчість досліджується в дисертації, очевидно, що перші зауваження та запитання стосуються творчості О. Безбородька. Так, на ст. 62 читаємо: «У композитора та піаніста О. Безбородько навіть назви творів вже заявляють про постмодерну тенденцію інтертекстуальності – "Парафраз на теми із опери Ж.Бізе "Кармен"" для флейти, скрипки і камерного оркестру; "П'ять багателей" для фортепіано, які натякають у назві на "Багателі" В. Сильвестрова, але написані в іронічній формі та використовується додекафонна техніка; Концертна фантазія на теми опери С.Гулака-Артемовського "Запорожець за Дунаєм"; "Зубь" для скрипки соло». Зазначу, що Багателі О. Безбородька було написано у 2002 році, коли Сильвестров тільки починав писати свої Багателі і вони точно ще не були видані і автор абсолютно точно не знав про їх існування. Тому ніяких натяків на Сильвестрова в цих творах не могло бути. Втім сам факт того, що будь-які багателі сучасного українського композитора сприймаються як написані під впливом Сильвестрова є показовим. Це надзвичайно цікавий приклад аберації часового сприйняття музичних взаємозв'язків між різними композиторами. Далі: на мою думку, назви Парафраз та Концертна фантазія аж ніяк не свідчать про полістилізм. Інакше Ліста довелося б вважати найбільшим постмодерністом. Ці твори були написані саме як парафраз та фантазія. Не більше і не менше. Чи можна в самій музиці знайти щось постмодерне? Можливо. Але ж тут йдеться тільки про назви. Щодо Парафраза та Фантазії на теми, то викликає зауваження зарахування цих творів до постмодерну саме через назви. Ці назви є жанровими. І інтертекстуальність (якоюсь мірою) є ознакою і вимогою цих жанрів, так само як і для варіацій на чужу тему. Але це не може бути, на нашу думку, ознакою належності до стилю (постмодерну).

2. Зауваження також викликає наступне твердження на ст. 63: «використання в композиторській творчості фольклорних елементів також утворює явище полістилістики як міцний зв'язок між індивідуально-професійним та національно-фольклорним, що, своєї черги, необхідно розглядати цілісно». Перед тим як дійти до цього висновку, дисертант наводить детальний аналіз явища полістилістики, зокрема визначаючи її як «велику семантичну гру» та «глобальне проявлення плюралізму постмодерністичної культури», з чим ми погоджуємося. Утім, у вищезитованому реченні термін «полістилістика» використовується настільки узагальнено, що позбавляється більш-менш окресленого значення. Фольклорні елементи використовувалися в творчості переважної більшості композиторів епохи Романтизму (та навіть і Класицизму). Чи є сенс називати це проявом полістилістики? Чи стосується твердження дисертанта використання фольклорних елементів саме у творчості композиторів постмодерної (чи модерної?) епохи?
3. Якщо порівнювати модернізм, постмодернізм та метамодерн, чи не спостерігається різна питома вага композиторської інвентивності з її поступовим зменшенням аж до майже повного зникнення в деяких проявах метамодерну, в якому «у процесі творення відбувається знищення меж між автором, виконавцем, слухачем» (ст. 76) та виникає «відчуття, що не має нічого свого» (ст. 196). Але якщо так, то чи може метамодерн взагалі бути предметом суто музикознавчого аналізу, для якого традиційно найвищою цінністю була саме винахідливість?
4. До якого стилю (модерну, постмодерну чи метамодерну) можна віднести явище мінімалізму?

Зазначимо, що висловлені зауваження та запитання не зменшують високої вартості представленої роботи. Навпаки – вони є свідченням її

наукової зрілості, актуальності та широкого аналітичного поля, яке вона відкриває.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що дисертаційне дослідження Єременка Євгена Вікторовича є самостійною, цілісною, інтелектуально насиченою науковою працею, яка вносить вагомий внесок у розвиток сучасного українського музикознавства. Робота вирізняється новизною, високим рівнем академічної культури, глибоким аналітичним підходом та беззаперечною актуальністю досліджуваної проблематики.

На підставі викладеного вважаю, що дисертаційна праця Єременка Євгена Вікторовича відповідає вимогам до кваліфікаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво».

Кандидат мистецтвознавства, доцент,
в.о. завідувача,
в.о. професора кафедри
спеціального фортепіано № 1,
НМАУ ім. П.І.Чайковського

Безбородько О.А.